

Տարեկան գինն է 6 Արծաթ Գրանիտի.
Վեցամսեայ 3 1/2
Մեկ ծանուցումը առողին 2 դրուրդ է
Ստորագրութիւնները կանխիկ են:
տպագրութիւնները ամէն ամսայ ինն եւ
15ին կըսկսեն:

Դուրս երթալիք լրացիրներուն համարն
ծախքը առնողին վրայ է:
Լրացրցս վերաբերեալ համակ կամ որ եւ
իցէ գրութիւն Խմբագրին պիտի ուղ-
ղուի. եւ ամենց համարն ծախքը լրաց-
կողին վրայ է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՊՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈՒՄ 17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Սեպտեմբեր 15ի Պրանքո-Խաղաղական
դաշնագրութիւնը ինչպէս Հռոմի նոյն-
պէս և Աստուրիոյ կառավարութեան մեծ
հոգ պատճառած է:

Յայտնի է որ Խաղաղական քաղաքական
կամադրացիները ինքեւրեւ ըրալու
համար հարկ էր որ Հռոմի և Ա. Ենեաի-
կի դատարաններն ալ միանային Խաղաղ-
հետ Համայն Խաղաղական նոյն իսկ Հռո-
մի և Ա. Ենեաիկի ժողովուրդներն ալ ա-
տոր կը բաղձային և կը բաղձան. բայց ա-
ռաջինին Պարզեա և երկրորդին ալ Աստ-
րիա արգելք եղած են, երկու մեծ և հը-
զօր տէրութիւններ, երկուքն ալ քաղա-
քական տարբեր բայց միապէս բարձր շա-
հուշ նկատուեցան:

Պարզեա որ կաթոլիկ եկեղեցւոյ անդ-
շանիկ դուստր կոչուած է, նոյն եկեղեցւոյ
և անոր գլխին պաշտպան ըլլալու բաղձ-
գարեան գիրքն և հիմաւանդ քաղաքական
նախնայնոր ժողով ընդհանուր կաթոլիկու-
թեան վրայ հզօր ազդեցութիւն ունի. չու-
ղէր ձեռքէն թողուլ և ուրիշ յայտնադի-
տալ. բայց միւս կողմանէ Պարզեայ արդի
վեհապետը՝ Վարդէան երրորդը՝ այնպի-
սի քաղաքական գիրքն մը մէջ կը գտնու-
էի, այնպիսի սկզբունք մ'ընդունած է,
մանաւանդ իւր վեհապետութիւնն այնպի-
սի սկզբունք մը վրայ հիմնեալ է, այն է ան-
միջամտութեան սկզբունքը, որմէ խոտ-
րկը իւր իսկ ետեւեանքն ունի:

Այս սկզբունք շնորհիւ էր որ Պոնա-
բարթի ազգատոհմը վերականգնեցաւ Եւ-
րոպայի մէջ. այս սկզբունք շնորհիւ էր որ
Վարդէան այն սկզբունք անաջնին և ջերմ
պաշտպանը՝ Վարդէան Պ. ի կայսր ըլլա-
լուն դէմ չկենալով՝ Պոնաբար, Աստուրիա
և Բուսիս ալ չկրցան դէմ կենալ, և
1815ի սուրբ դաշնագրութեան չենքին
պատճառահանդիմանքն մէկն ինչպէս:

Այս սկզբունք շնորհիւ, կամ մանա-
ւանդ այն սկզբունքն արեւելքն մէջ հաս-
տատուութեան համար էր որ Արեւելեան վեր-
ջին պատերազմն եղաւ. Վարդէան Խաղաղ-
մէջ ալ հաստատուութեան համար էր որ 1859ին
Վարդէան երրորդ Սարաիւայի թաղա-
ւորին օգնութեան զինեց, և Խաղաղական
միութեան ու անկախութեան հիմը դրաւ:

Սակայն դադրեալան դօրաց Հռոմ
նախկին սկզբունքն ունի. Վարդէան դի-
տէր և կը խոտաւանէր զայս բայց կաթո-
լիկ եկեղեցւոյ գլուխը պաշտպանութեան հին
քաղաքականութիւնն ալ չէր կրնար մե-
կեն ի մէկ և զիւրութեամբ ձեռքէն թո-
ղուլ, ուստի յարմար առ թի մը կ'սպասէր
այս հակասութեանն ազատութեան:

Վարդէան իր դօրքերն Հռոմի մէջ
պահելով՝ անմիջամտութեան սկզբունքն
աւելած կըլլար, հետեւաբար չէր կրնար ոչ
միայն նոյն սկզբունքն այլոց յարգել տալ,
այլ և ոչ իսկ պաշտպանել այլոց առջև,
ընդհակադրեալ ուրիշ տէրութեանց ալ
իր ունեւը կուտար իր օրինակին հետեւելու:
Վարդէան Պ. ի նախատես հանձնար չէր
կրնար այսպիսի հակասական կամ մանա-
ւանդ վտանգաւոր քաղաքականութիւն մը
խաբաւ շարունակել ի նորոգս Պապին

Հռոմայ, որ 15 տարեկէ ի վեր իր այնչափ
յորդօրանայն և մինչև անգամ աղաւա-
նաջը բացարձակ մերժումէ դատ ուրիշ
պատասխան չէ տուած:

Սեպտ. 15ի դաշնագրութիւնն ան-
միջամտութեան սկզբունքը նաեւ Հռո-
մի նկատմամբ նախագործելով՝ աղաւա-
ղադիւս այս հակասութեանն: Այդ ու-
րովհետեւ սկզբունքն ընդունողն հարկաւ
հետեւներն ալ պիտի ընդունի, ուրեմն
անմիջամտութիւնն Հռոմի նկատմամբ ու-
րիշ բան ըսել չէ, բայց եթէ Պապին աշ-
խարհական իշխանութեան անկումը:

Բացառութեան այս կէտը:

1848ին Հռոմի Ժողովուրդը Պապին
աշխարհական իշխանութիւնը տալով
ընդհանուր հակասութեան հաստատեց.
Վարդէան հասարակապետութիւնն այն
ժամանակ Հռոմ դիմեց՝ ուրիշ կաթոլիկ
տէրութեանց միջամտութեան առաջին
առնելու և Հռոմի ժողովուրդեան մեծա-
զոյն մասին կամըր կատարելու նպատա-
կաւ. Վարդէան միջոցին Վարդէան Պ. Վարդ-
իւն հասարակապետութեան նախագահ
ընտրուելով, կրկին և կրկին հարկաւ հզօր
ազդեցութիւնը մէկ կողմէն, Եւրոպայի
կաթոլիկ տէրութեանց խորամանկը միւս
կողմէն, և թերևս ուրիշ որ և է նը-
կատմանը զինքը պարտաւորեցին Հռոմի
հասարակապետութիւնը կործանելու և
Պապին աշխարհական իշխանութիւնը վե-
րջապիս կանգնելու:

Հռոմի Ժողովուրդը Վարդէան սուին
ներէն ընկնելով՝ ահամայ և բռնի կը կրէ
մինչև այսօր կրկին իւր լուծը, և տարակոյս
չկայ որ Վարդէան զօրաց Հռոմէն քաշ-
ւելէն ետեւ եթէ Պապին աշխարհական իշ-
խանութիւնը ներքին զինուորական հզօր
զօրութեան մը իրեն նեցուկ և պաշտպան
չունենայ, ինչպէս որ շատ հաւանական է
որ չպիտի կրնայ ունենալ, 1848ի տեսա-
լանը պիտի նորոգուի. և որովհետեւ այս
անգամ դուրսէն միջամտութիւն չկրնար
ըլլալ ինչպէս Պապին, ըսել է թէ Խա-
ղաղ հետ Հռոմի միանալուն արգելք չպիտի
դառնայ: Այս նկատմամբ սեպտ. 15ի դաշ-
նագրութիւնը Պապին աշխարհական իշ-
խանութեան դատարանները կրնայ համարուիլ:

Վարդէան Աստուրիոյ:

Այս տէրութիւնը 1815ին իսկ Վ. Ե-
նեաիկի և Խաղաղական դատարաններուն
տէր եղած, Խաղաղ միւս մասերուն վրայ
ալ այնպիսի նախնականութեան ազդեցու-
թիւն մը կը բանեցնէր, որ կրնայ ըստ ի-
ր թէ համայն Խաղաղ տէրն ան էր: 1859
ին Աստուրիոյ այս գիրքը չափաւորեցաւ:
Սարաիւայի վրայ բացա՛ծ պատերազմն
հակառակորդ ունեցաւ իրեն Վարդէան,
որ անմիջապէս իր տկար սահմանակցին օգ-
նութեան համարելով՝ ոչ միայն աղաւա-
ղայն Աստուրիոյ անողոր ձանկէն, այլ ըստ
Աստուրիոյ ձեռքն եղած խաղաղական երկիր
ներուն վրայ քաղաքով, երկու մեծ ձախ-
տամարտներու Մամէնիթայի և Սորֆէրի-
նոյի մէջ Աստուրիոյ հզօրութիւնը խոր
տակեց, և Խաղաղական ձեռքէն առնե-
լով Վ. Եթէ որ Խաղաղական պարզեա է:
Վարդէան Պ. ի յատկապէս Խաղաղական
բովանդակապէս աղաւաղ էր Աստուրիոյ
ձեռքէն. բայց դեռմանական տէրութեանց

խորամանկ, ուրիշ մէկ քանիներուն ալ
կտրուածը զայն կատարեցին, և Վ. Ե-
նեաիկի զաշնագրութիւնը եղաւ, ու-
րով Աստուրիոյ միւս մասերուն վրայ ունեցած
ազդեցութեան հրաժարեցաւ:

Այս առաջին մեծ քաղաքական ընդ-
եմեմ Վարդէան Պ. և քաղաքական, և
մնացած դօրքն մեծ մասը խաղաղիւր կա-
տարեցին: Թաքսիսայի Մօտենայի Բար-
մայի դքսութեանց ժողովուրդներն իրենց
վեհապետները վաճառելով Վ. Եթէ որ Խա-
մանու էին հետ միացան: Հռոմի երկրին
ամենամեծ մասը պապական լուծը թողա-
վելով նոյնպէս խաղաղական միութեան մէջ
մտաւ: Վարդէան Պ. արգենեանց թաղա-
ւորութիւնն ալ ինչպէս յայտնի է՝ Պա-
րիզայի ձեռք կործանեցաւ և Վ. Եթէ
թոր Խաղաղական ձեռքն անցաւ:

Բայց խաղաղիւր ասով չկրնայ դո՛ւր
Իրենց միութիւնն ու անկախութիւնը
կատարեալ ըլլալու համար Հռոմի և
Վ. Ենեաիկի ալ պէտք էին իրենց: Բայց
առաջինը Վարդէանց, և երկրորդն ալ
Աստուրիոյ ձեռքէն էին: Եթէ միայն Աստ-
րիոյ հետ ըլլար դօրքերն, խաղաղիւր
թերևս մինչև հիմա Վ. Ենեաիկի վրայ
փորձ մ'ընէին, բայց իրենց աղաւաղարկն
դէմ գէնը վերցնել անհարկն էր:

Նիւնայ որ Վարդէան Հռոմէն իր դօր-
քերը քաշելու և Պապին իր բազմիկ թո-
լու դուստր խոտամար խաղաղաց յուսոյն
ու բաղձանայը նպատաւոր ապագայի մը
դուստր կը բանայ, Աստուրիա կը հարկա-
րի խորհրդու որ Վարդէան Հռոմէն քաշ-
ւելէն ետեւ ինքը միայն պիտի մնայ Խաղաղ-
դէմ, բայց խաղաղիւր միմալ չեն մնար ի-
րեն դէմ: Ինքը չկրնար Խաղաղ վրայ
յարձակել, բայց խաղաղիւր կրնան իր վրայ
յարձակել, վասն զի Վարդէան կայսրը խո-
տած է Խաղաղութեան Աստուրիոյ կողմէն
յարձակում մը կրած ժամանակ զենքով
օդնէ:

« Այտք է որ, կրնէ Վարդէան լը-
րագրի մը, կամ 1859ին ի վեր Խաղաղ-
մէջ ձեռք բերուած բոլոր արգելքը ու-
չենցանայ, կամ Վ. Ենեաիկի խորհրդը կա-
ղաղի: Այդ, Պրանքո-Խաղաղական դաշ-
նագրութեան հետեւանքն ինչ որ ալ ըլլա-
յայ խորհրդն լուծումը պիտի փութացը-
նեն: Եթէ Հռոմի աշխարհական իշխա-
նութիւնը տալով, Խաղաղ բոլոր ձիգը
Վ. Ենեաիկի դէմ պիտի դառնայ. իսկ ե-
թէ չտալով, նոյն պիտի ըլլայ դարձեալ
ուրիշ մեծ իրաւամբ: Վ. Եթէ միայն ամեն
կերպով ժամանակը կը մօտենայ որ Վ. Ե-
նեաիկի խորհրդը չկրնար ալ ևս ետ ձգուիլ.
և այն ժամանակ Վարդէան համար անխա-
սելի հարկ մ'է Խաղաղ հետ միաբանիլ,
որպէս զի մեր շինած դօրքը հակառակ
զիպուածներու երթմանը չենք: Այս
ամենապարզ մակարեութիւնները չեն
կրնար Աստուրիոյ ուղադրութեան վի-
տիւ, և Քոնսթանթնուպոլիսէ կէս պաշտո-
նական լրագրիւր զանի քաջաբերէն առաջ
յայտարարութիւն ըրաւ թէ Վարդէան
զօրաց Հռոմէն մեկնելէն ետեւ, Վ. Ե-
նեաիկի դատ ուրիշ տէր ուրիշ դօրքութիւն
չմնար Խաղաղ մէջ: »

Քոնսթանթնուպոլիսէն այս նշանաւոր

յայտարարութեան կը համապատասխանէ
Խաղաղ կառավարութեան նախորդ պաշ-
տօնեայ Բեթիւ մարքիզին մէկ հրապարա-
կական յայտարարութիւնը որուն մէջ կը-
սէ. « Սեպտ. 15ի դաշնագրութիւնը ոչ
միայն Խաղաղ համար բարձր մ'է, այլ և
յառաջդիմութեան ու քաղաքականութե-
ան պատմութեան մէջ յաղթանակ
մը... Դաշնագրութիւնը ազգին կէս եւ-
եալ նպատակներուն բնաւ չգրգռէ, այլ
մեր թշնամիներուն հետ Վարդէան միա-
ցնող վերջին օղակը կը խորտակէ: »

Այս խօսքերն ըսողը սեպտ. 15ի դաշ-
նագրութիւնը շինողներուն զխաւարն է:

Աստուրիոյ խորագետ քաղաքականու-
թիւնն այս ազդարարութեանց պէտք չու-
նէր ապագան նախատեսելու համար:
Սեպտ. 15ի դաշնագրութիւնն երևան ե-
լած օրէն հակադրու անոր հետեւանքը.
ուստի այն տէրութիւնը որ անցեալ տա-
րի Վարդէան կայսր առաջարկած արքա-
յաժողովը չընդունեց, սեպտ. 15ի դաշ-
նագրութեանն ծագելիք ապագայ փա-
նէն առաջին անգամ համար արքայա-
ժողովը դուստրէն գատ ուրիշ միջոց չի
տեսներ, և հետեւաբար արքայաժողովը
առաջարկութիւնն ընդունելու յօժարու-
թիւն կը ցուցնէ կրան: Հաւանական է
որ Բուսիս ալ նպատաւոր ըլլայ Աստ-
րիոյ այս արամադրութեանը, վասն զի Բու-
սիսի պարտաքին դօրքոց պաշտօնեայ Պ.
Պիանաքի Փարիզ երթման ընդհանրապէս
այս դօրքն համար կը կարծուի:

Վ. Եթէ միայն, եւրոպական լրագրի մը
ըսածին պէս, սեպտ. 15ի դաշնագրութե-
անը երկու բերնով սուր մ'է, մէկը
Հռոմի Պապին և միւսն ալ Աստուրիոյ
համար. բայց առայժմ թաւիշ պատեա-
նի մէջ կեցած է:

Վ. Ենեաիկի եկած լուրերուն նայելով՝
Տանիմարքայի և գերմանական տէրու-
թեանց մէջ հաստատուելիք խաղաղու-
թեան դաշնագրին յօդուածները զրու-
միցեր են և միայն ստորագրութիւնն
մնացեր է:

Աթենքէն եկած լուրերը թաղաւորին
և երեսփոխանաց ժողովին մէջ ծագած
գիտարգ գիտութիւն մը կը ծանուցանեն,
որ ծանր հետեւանք կրնայ ունենալ Յու-
նաստանի համար: Աթենք կըսուի թէ Մի-
լո—դաղրեալական նաւախուս մը Յունաս-
տան դալու վրայ է:

Թաղաւորը հոկտ. 7/19ին օրը նոր սահ-
մանագրութեան վերջին 37 յօդուածնե-
րուն ծրագրիւր զսկիւր է ազգային ժողովին
հանդերձ յայտարարութեամբ մը որով
Վ. վեհապետութիւնը նոր Սահմանադ-
րութեան յօդուածներուն քննութեան
և որոշման մասին ժողովին դանդաղ ըն-
թացքէն դանդաղեցնելով՝ կը յայտնէ թէ
ինքը պարտաւոր է ընդունելու և ստո-
րագրելու Սահմանագրութեան արդէն
ընտելի դրուած և ընդունուած յօդուած-
ները, և կաղաչէ որ զրկած յօդուածնե-
րն ալ նոյնպէս քննուին ու քուէի դը-
ւին տան աւելու մէջ: Միանգամայն կը
հրաւիրէ ժողովը, որ իր պաշտօնեայները
ազգային ժողովը անդամը ընտրութեան
համար ալ օրէնք մը պիտի առաջարկեն:

այն ալ քննէ ու քուէն դնէ մինչև հոկտեմբերի վերջը : Ետեք քննէ եւս , թաւադարձան յարաբարութիւնն հետեւեալ կերպով կը վերջանայ . « Եթէ աղբային ժողովը վերոյիշեալ գործերը որոշեալ պայմանաժամանակ մէջ չլինելու , աւանդին պատուութեամբ ձեռք պիտի առնունք այն միջոցները որ մեր խաբուած վատահոլ թիւերը մեզ թերադրէ , և անոնց հետեւանց պատասխանատուութիւնը աղբային ժողովին վրայ կը թողուի » :

Եյս յայտարարութիւնը մեծ իրարանցում պատճառեց ժողովին մէջ և երկար ու ջերմ վեճարարութեանց առիթ տուաւ :

Հոկտ. 9/21 թուով Եթէնքէն եկած լուրերը կը ծանուցանեն թէ ազգային ժողովը թաղաւորին բրած առաջարկութիւնը մերժեց : Հետեւաբար կրտուի թէ թաղաւորն ալ ազգային ժողովը պիտի լռէ եղբւր , և թէ Եթէնքի ժողովը վերջեան մեծադոյն մասը թաղաւորին այս պարագային մէջ բռնած սղոցը ընթացքէն շատ գոհ են եղեր :

Մարտիկայէն հոկտ. 15 թուով եւ կած լուր մը կը ծանուցանէ թէ ամառս սկիզբները աստիկ կուլու մ'եղեր է Թուանդի պէյին զօրքերուն և ասպտամբաց մէջ : Եյս վերջինները կատարեալապէս յաղթութիւն և բաղմնութիւն մեռեալ և շատ ալ զերի թողուցեր են : Եյս կուլէն ետեւ ասպտամբաց մեծ մասն անձնատուր ըլլաւ և պէյին հնազանդելու ինքիւր ընդերէն :

Մարտի Թանձէր մայրաքաղաքէն եկած լուրերէն կիսմանք թէ անցեալները Թանձէր քաղաքին մէջ սպաննուած դաղիկացւոյ մը համար Գաղղիոյ կառավարութեան կողմէն ինքրուած հատուցումը Մարտի կայսրն ընդունելով , Թանձէրի մէջ գտնուած դաղիկական դեպքան Գարն Լիւն Եթէնքի իմաց տուեր է որ պատրաստ է 125000 Ֆրանք լծարել սպաննուած գաղղիկացւոյն համար :

Եյս հատուցումէն զատ Մարտի կայսրն ամեն աղբու միջոցներ ի գործ կը դնէ երբ յիշեալ սպանութեան հեղեւնակները գտնուել և պատժելու համար : Եթէնքէն Թանձէրի կառավարիչ Եթէնք փաշան որ նոյն սպանութեան հարգող ըլլալու յանցանք ամբաստանուելու տակ էր , պաշտօնէն հանուելով շրջայի գարնուել է , և սեզն ուրիշ մը դրուել է :

Թուրքիէն հոկտ. 25 թուով լուր կուտան թէ Խաւիդ խորհրդարանը յանձնաժողով մը կազմել է սեպտեմբեր 15ի դաշնադրութեան վերաբերեալ օրինաց առաջարկութեան վրայ տեղեկագիր մը շինելու համար :

Հանձնաժողովոյ անդամներուն ամենն ալ դաշնադրութեան նպատակը են :

Ռուսիոյ կայսրուհին ձմեռը Գաղղիոյ Եթէնք քաղաքն անցնելու դիտաւորութիւն ունենալով , Ս. Եթէնքանդը կայսեր հետ հոկտ. 6/18ին Գաղղիոյ Միւլու լուզ քաղաքն հասան բազմաթիւ ուղեւորներով , և զիշերն ալ հոն կ'ինայէ ետեւ : Ետեւանուելու նորէն Զոգեկառք նըստան Լիւնի ու Մարտիկայի ծամբով Եթէնք իր թաղու համար :

Փարիզէն հոկտ. 26 թուով հեռազրուար մը կը ծանուցանէ թէ դաղիկացւոյ Ս. Եթէնքէն կայսրը Եթէնք գացեր է Ռուսաց Ս. կայսեր և կայսրուհոյն այցելութեան :

Ռուսաց կայսրն անկէ ուղղակի Պերլին և Բեդրսպուրի պիտի գառնայ :

Բեդրսպուրիէն հոկտ. 5 թուով լուր կուտան թէ գահաժառանգ Եթէնքի մեծ դստերն մօտ ժամանակէն Հանիմար քայի թաղաւորին աղջկանը Մարիամ Տախմար իշխանուհիին հետ ամուսնանալուն լուրը պաշտօնական կերպով յիշեալ քաղաքին մէջ հրատարակուելով , գոհարանակարն աղօթք և հանգիստաւոր Ս. Պատարագ մատուցուել է Ս. Խաչակ

եկեղեցւոյ մէջ : Միանգամայն Ս. կայսրն ալ Տախմար իշխանուհիին Ս. Պատարիկէի առաջն պատուանշանը զօրեց :

Եթէնքի մեծ դստը , որ ինչպէս ըսինք , Ռուսիոյ կայսրութեան գահաժառանգն է , 1843 սեպտ. 2-ին ծնած է , հետեւաբար 21 տարին նոր լինելուցաժամ է : Իսկ Մարիամ Տախմար իշխանուհիին ծնած է 1847 նոյեմբեր 26ին . ըսել է որ ասկէց ամիսէ մը 17 տարեկան պիտի ըլլայ :

Հանիմար քայի միապետութեան այս օրերս կրած նիւթական ծանր կրուստները նկատելով , թագաւորական ընտանեաց անդամներուն պահուած պայծառ ասպազան այն կորուսաներուն հակառակ մը կը թուի . ըստ որում Հանիմար քայի թագաւորին երկրորդ օրդին Ս. Գեորգ առաջին Զոնապտանի թագաւոր եղած է , անդամիկ դուստրը Եթէնքի գահաժառանգ իշխանին կին եղած է , և ահա երկրորդ աղջկին ալ Ռուսիոյ գահաժառանգին նշանուեցաւ :

Փրանքֆորթի պաշտօնական լրագիրը հոկտ. 8 թուով օրէնք մը կը հրատարակէ որով հրէաներն ալ քաղաքական հաւասարութիւն պիտի վայելեն սյուհետեւ յիշեալ երկրին մէջ :

ՆԵՐՔԻՆ Լ ՈՒՐԵՐ

Օգոստոսի Եթէնքի աղբու մը անցեալ ուրբաթ օրը Եթէնքի գաղաժ էր , Եթէնքի իշխանաւորը շինուած երկու արքունի շորեշարժ գործիքներու ծովի իջնելուն ներկայ գտնուելու ուղեով , երկու շարժիք օրը Եթէնքի գաղաժ , և յիշեալ գործիքներուն ծովի իջնելու տեանէն ետեւ զանոնք Ս. Պալմա զօրք յատուել շորեշարժի մը քաշել տարով :

Կայսերական կառավարութիւնը Պալմա զարաստանի գաւառները վարչական նոր դրութեան մը տակ դնելու ուղեով , այս մասին պէտք եղած միջոցներն ի գործ դրելու տեսած է : Եթէնքի նաեւ թէ Բուլմէ լի մնացած մասը և Փոքր Եթէնքի գաւառները երեք կամ չորս կուսակալութեան բաժնուելով , յաջորդի և ձեռքն հաս կուսակալներու պիտի յանձնուին : Եյս նոր կուսակալութիւններն իւրաքանչիւրը գաւառական և վարչական յատուել կազմու թիւններ պիտի ունենան , որպէս զի շատ գործեր , առանց Ս. Պալմա գաղաժ կարենան հոն տեսնուելու և կարգադրել :

Կայսերական հրամանաւ Փերիք Հիւսէյին Տախմ փաշան պատերազմական տեսնին (Տարի Եթէնք) նախագահի փոխարեւոր անուանեցաւ :

Եթէնքի պէյը բարձ. մեծ Եթէնքի զիւլանտան անօրէն անուանեցաւ :

Թանձէրի պէյը հասարակաց ապահովութեան (Օպալիթա Մեճիսի) ժողովին անդամ անուանեցաւ :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՋԻԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ
Քանի մ'օրէ ի վեր լուր մ'եկած է որպէս թէ կայսերական երկիրներուն մէջ ծախուած ծխախոտին տուրքը մօտ օրերս պիտի չափուորի : Եյս լուրը , որ ծխախոտի առուուորին վնաս կրնայ պատճառել , բողոքովն անհիմն է : Եթէնքի լուրը այս ծիւղին եկամուտը , որ մօտ օրերս հրատարակուելէ 1864—65 տարւոյն երեւանից հաշուեկշիւն մէջ անցնած է , արդի հաւաքման եղանակին համեմատ հաշիւ եղած է :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ
Կայսերական կառավարութիւնը Եթէնքի կառավարութեան իմացած ըլլալով , թէ յառաջիկայ 1865 տարւոյն մայիս ամսին մէջ Իրանիոյ Տուսիկ մայրաքաղաքը մեծ արուեստահանդէս մը պիտի ըլլայ , և թէ Եթէնքի պիտի ալ և այլ տեղեր թեանց բերքերուն հետ նաեւ Տախմար տանի բերքերուն համար յատուելու տեղ մը պիտի պատրաստուի եթէ կայսերական

կառավարութիւնն ալ մասնակցելու հաճիր : Եւ որովհետեւ այս տեսակ արուեստահանդէսները գերազանց միջոց մը կը համարուին Օսմանեան տէրութեան արուեստական բերքերը Եթէնքի ձանցը , ներք և անոնց յարգը կընել տալու , կայսերական կառավարութիւնը հրաման ղեկեց իր Լուստայի գեապանին որ յատուել գործակալ մը կարգէ , որպէս զի հասկէց զիւրիւր ուղուած ապրանքներն ու բերքերն ընդունին , արուեստահանդէսին ներկայացնեն , և վաճառուածներուն ալ ստակը հոս զրկէ : Հետեւաբար ամեն անոնք որ մասնակցելու փափաքին , կը հրաւիրուին իրենց ապրանքն ուղղակի Լուստայի զրկել յանուս օսմանեան կայսերական գեապանատան :

Մայրաքաղաքի Օսմանեան հեռազրուարաց վերատեսչութիւնը մասնաւորաց ուղղեալ հեռազրուարները շուտով ձեռքերին հասնելու համար , կը հրաւիրէ մայրաքաղաքի վաճառականները որ իրենց հասցէն Բերայի հեռազրուարաց կայսրանը տանին :

ԱՋԳԱՅԻՆ

Սահմանադրութեան 13րդ յօդուածին համեմատ ազգային Պատրիարքարանի զիւանսպետներ վեճակադրականն այն է ծննդոց , ամուսնութեանց և վախճանմանց արձանագրութեան համար յատուել ազգահամարի գրասենեակ մ'ունենալով , ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Զօր Կընքով յատուել շորեշարժի նամակներ ուղղուեցան թէ մայրաքաղաքի ամեն թաղական խորհրդոց և թէ գաւառական վարչութեանց , որպէս զի վեճակադրական արձանագրութեանց մէկ մէկ տուամար ունենան , այնպէս որ Սահմանադրութեան 14րդ յօդուածին համեմատ Պատրիարքարանի զիւանսպետն ամեն տարի թէ Ս. Պալմա և թէ գաւառական ազգայնոց աղագահարի տուամարներուն մէկ մէկ օրինակն ունենալով Պատրիարքարանի ընդհանուր աղագահարին մէջ արձանագրէ :

Եղգահամարին արձանագրութիւններն օրինաւոր ճշդութեամբ և կատարելութեամբ ըլլալու համար պէտք եղած տեղեկութեանց հետ մէկ մէկ ալ օրինակ զրկուեցաւ , որպէս զի տուամարներն ըստ այնմ պատրաստուին ամեն տեղ :

Եղգային ընդհանուր տրոց վերաբերեալ հրահանգներուն մայրաքաղաքի բոլոր թաղական խորհրդոց զրկուած ըլլան արդէն տակէ առաջ ծանուցեր ենք :

Քաղաքական ժողովը տեսնելով որ ազգային կեդրոնական անուակն նեղ վեճակն աշխարհաճանօթ եղած ժամանակ մինչև յայտօր դեռ և ոչ մէկ թաղական խորհուրդ մը ինքրուած ցուցաններ պատրաստուել վոյթ տարած և Ս. արչութեան ուղղած է , արժան համարեց կընկին ազգաբարութիւն մ'ալ ընել բոլոր թաղական խորհրդոց , որպէս զի ցուցակներն օր առաջ կարգադրելով զրկուելու վոյթ տանին , ապա թէ ոչ իրենց անհոգութեամբ կամ գանգաղութեամբ , աղբային գործոց յետախառաց ըլլալով , իրարայպէս զիւրաւոր պատճառ ըլլալով , բարոյապէս ծանր պատասխանատուութեան տակ պիտի լինան :

Որոնք որ կը խորհին թէ առանց դրամի կարելի է բան մ'ընել , և ամեն օգոտաւոր ու կարեւորագոյն անօրէնութիւններ ըստ մեծի մասին դրամի պահապանութեան պատճառաւ ապարդիւն և անգործադրելի կը մնան , տարակոյս չունենք որ կը փութան Քաղաքական ժողովը ըրած առաջարկութիւնն անյապաղ կատարելու և ցուցակները շուտով զրկել , որպէս զի ազգային գործոց երեսի վրայ մնալուն պատճառ համարուելու մեղադրանքէն ազատ մնան :

Եթէնքի մեծ դստը , որ ինչպէս ըսինք , Ռուսիոյ կայսրութեան գահաժառանգն է , 1843 սեպտ. 2-ին ծնած է , հետեւաբար 21 տարին նոր լինելուցաժամ է : Իսկ Մարիամ Տախմար իշխանուհիին ծնած է 1847 նոյեմբեր 26ին . ըսել է որ ասկէց ամիսէ մը 17 տարեկան պիտի ըլլայ :

Հանիմար քայի միապետութեան այս օրերս կրած նիւթական ծանր կրուստները նկատելով , թագաւորական ընտանեաց անդամներուն պահուած պայծառ ասպազան այն կորուսաներուն հակառակ մը կը թուի . ըստ որում Հանիմար քայի թագաւորին երկրորդ օրդին Ս. Գեորգ առաջին Զոնապտանի թագաւոր եղած է , անդամիկ դուստրը Եթէնքի գահաժառանգ իշխանին կին եղած է , և ահա երկրորդ աղջկին ալ Ռուսիոյ գահաժառանգին նշանուեցաւ :

Փրանքֆորթի պաշտօնական լրագիրը հոկտ. 8 թուով օրէնք մը կը հրատարակէ որով հրէաներն ալ քաղաքական հաւասարութիւն պիտի վայելեն սյուհետեւ յիշեալ երկրին մէջ :

Մեծ . Միրիճան ամիրայ Փափագեան
" Յակոբ աղա Միրուսեան
" Ս. Յակոբ աղա Ս. արքանեան
" Գրիգոր աղա Սինանեան

Եթէնքի յայտնի է որ նախորդ Քաղաքական ժողովոյ օրով ընտրուած Ս. արչութիւնը խորհրդին անդամները մեծ մասամբ հրաժարական տուած ըլլալով , յիշեալ խորհրդոյն կազմութիւնը մինչև յայտեալ մնացած էր : Քաղաքական ժողովն այս պահաւոր լընելու համար հետեւեալ պատուարժան անձինքը Ս. արչութիւնը խորհրդոյն անդամ ընարեց :

Մեծ . Եթէնքի Տիւրքի Եթէնքի
" Ս. Սահակ աղա Փէշարմաճեան
" Միրիճ " Ս. Սոմաեան
" Գեորգ " Փանոսեան
" Յոսանէս " Ետեւան
" Գարիբեդ " Կարտիկանեան
" Նուր " Տեմիրճիպաշեան
Եթէնքի Սահակ Քաղաքական ժողովն հրաժարեալ երկու անգամեց տեղ ընտրեց Մեծ . Գեորգ ամիրայ Փափագեան
" Սինանի աղա Եթէնքի

Ցուօք սրտի կը լսենք թէ Մշոյ Ս. Պարսպետի վանուց բարեկարգութեան ինքիւն պարան ժամանակ ազգային Ս. արչութիւնն զբաղեցնելու ետեւ , յիշեալ վանքին Ս. անահայր Գեոր. Սինանի Սինանի վարչարարութեան նկատելով որ անհարկ պիտի ըլլայ իրեն , միարանութեան մէկ մասն հետ վանքին բարեկարգութեան մեծ գործը զրկելու հանել , արժան համարել է հրաժարական մատուցանել Քաղաքական ժողովոյ , և Ս. արագայ վանքը քաշուելու միայն անոր բարեկարգութեան հոգով շատնալ :

Չենք գիտեր թէ ազգային Ս. արչութիւնն յիշեալ վարչարարութեան հրաժարականն ընդունած է թէ ոչ , բայց միւս կողմէն մայրաքաղաքի գտնուող բազմաթիւ Ս. արչութիւնները որ տակէ առաջ Քաղաքական ժողովոյ ըրած որոշման համեմատ Գեոր. Սինանի Մշոյ միարանութեան հոգ քուսնուող 4 վարչարարաց հետ Մուշ վեճակաւորու կը պատրաստուին , ազգային Ս. արչութեան ամեն ժողովներուն , մայրաքաղաքի ամեն թաղական խորհրդոց և բոլոր ազգային երեսիխանաց մէկ մէկ բողոքագիր ուղղելու են , որուն իմաստն այս է թէ քանի որ յիշեալ 4 վարչարարաններն Ս. արչութեան ղեմ ըմբոստ գտնուած են , և քանի որ թէ այն 4 վարչարարանները և թէ Ս. արչութեան ղեմ գտնուող և բարեկարգութեան թշնամի մէկ քանի ուրիշ վարչարարաններ ալ անկէ չեն հեռանար , ազգային Ս. արչութեան և համայն ազգին նայն վանուց բարեկարգութեան համար ըրած և ընելիք ամեն անօրէնութեան

թիւններն ապարդիւն են և պիտի ըլլան միշտ :

Գեր . Խորմեանի հրաժարականին և Մշեցոյ այս բողոքին վրայ առայժմ դիտորդութիւն մը չենք ընել , յուսարով որ բարեխաղանք Մարչութիւնն ասոնցմէ յառաջ եկած տարածայնութեանց ու անարտահոսութեանց առաջը առնելու համար արժան եղածը անորինքու կը բարեհաճի :

Պարիսն հինգշաբթի օրը Պատրիարքարան եկած հեռագրաւորմը կը ծանուցանէ թէ Եղիշտարայ Ս . Պետրոս կաթողիկոսը սպաննուել և տեղը Խոջատուր եպիսկոպոսը դուրսէր է : Հեռագրի ընթացքի առեւելք բան մ'ըսած չըլլաւ , տեղեւորագործութեան պարագաները գեղատեսիլութիւնն :

Եզգային Մարչութիւնը նկատելով որ Իզմիլի Տ . Յակոբ , Պատրարանի և Տ . Յովսէփի շնորհալուր քահանայից պատճառաւ տեղեւոր Ժողովութեան մէջ տիրած ողբալի երկարատեւութիւնը պիտի երկարի , արժան դատեց խաղովութեան առաջին անգամ համար կուսակցութեան պարտաւոր ճանաչուած յիշեալ երկու քահանաներն Իզմիլիէն հեռացնելով Ս . Պօլիս կոչել :

... Խմբագիր .
«Ժամանակի» վերջին թուոյն մէջ ազգային կեդրոնական մտուոյնի գանձապահի խնդրոյն նկատմամբ մեզի դէմ յարձակողական յօդուած մը կրկին անդամ կը պարտաւորէ ըզմեզ վերջին անդամու համար հերքել յիշեալ թերթին դրածները :

Ժամանակն իր ձեւերով թուով ըրած առաջին հրատարակութեամբն ըսած էր թէ «Ազգային կեդրոնական գանձապահի վրայօք եղած ամբաստանութիւնները անհիմն եղած ըլլալը ապացուցուել է» : Մենք ալ ըստ որում ամբաստանող պարտաւորեցանք լրագրող 658 թուովը յիշեալ յայտարարութիւնը ըստ «ի բաց հերքելու» : Կարծենք մեր անբաժանաբեր իրաւունքն ու միանգամայն անհրաժեշտ պարտականութիւնն էր այս , ժամանակը փոխանակ լրագրական օրինաց համեմատ իր առաջին հրատարակութիւնը կամ հաստատելու կամ յետոյ կոչելու , այս անգամ մի և նոյն խնդրոյ վերաբերեալ նոր յօդուած մը հրատարակած է , որ կերելի թէ աւելի թշնամական ոգեւոյ արդիւնք է քան թէ անաչառութեան : Այսպիսի յօդուածի մը վրայ հրատարակական մանրակողք քննադատութիւն ընել մեր գիրքը չենք ընելու վրայ ցաւելով , միայն հասարակեց ուղիղ դատաստանին առջև թէ համարան եւ յարձակողական յօդուածի մը դէմ զմեզ պաշտպանելու համար կը պարտաւորինք դարձեալ հրատարակել հերքել յիշեալ յօդուածը եւ կրկին թէ «Արդարեւ ազգ . կեդրոնական գանձապահն ամբաստանող մենք ենք . ամբաստանութիւնը հաստատուելու կարող եղած ըլլալին ըստ օրինի այդպիսի Վարչութեան Բարեքաղանքի մոլորոյն յայտնած ենք , որն որ խնդիրը յատուկ տեսութեամբ քննութեան ներքեւ ձգած է : Կը յաւելուք նաեւ թէ մենք լրագրողներու գիմած չենք , ինչպէս կը կարծէ ժամանակ , այլ ըստ օրինի Բարեքաղանքի մոլորոյն . եւ թէ վերջին օրերս Մասիս լրագրող զիմած ենք , այն ալ ոչ թէ յարձակողական այլ պաշտպանողական մտք է ընդդէմ ժամանակի սուտ հրատարակութեանց , այսպէս մեր իրաւունքն է զոր ոչ ոք կրնայ խել մեր ձեռքէն :

Գանի որ մենք ամբաստանութիւնը հաստատուելու ինքնաշնորհ պատրաստ կը հրատարակենք , կարծենք ժամանակին ուրիշ բան չմնար ընել , բայց եթէ նախ իր առաջին հրատարակութիւնը յետոյ կոչել , ու յետոյ լրագրող քննութեան արդիւնքին պաշտոնական հրատարակութեանը սպասել . իսկ եթէ ամբաստանութիւնը անհիմն է ինքնուրոյն այնչափ իղձ ու փափաք ունի , կրնայ գանձապահին կողմանէ փաստաբան կանգնելու որ անկէ . ըստ որում ամբաստանալի մը ինքզինքը արդարացնելու համար պէտք եղած միջոց ու դիւրութիւն քաջալուր սերմ սկզբունքը մեզի համար ալ նուիրական եղած ըլլալը նոյն իսկ ժողովոյն յայտնած , ու հրաւիրած ենք ըզգանձապահը ինքզինքն արդարացնելու համար ուղած փաստաբանը կանգնելու . որովհետեւ մեր սկզբունքն է որ ամբաստանութիւն մը կարենայ գատապարտել անհատ մը , այլ անոր դործը միայն պէտք է որ կարենայ դա-

տապարտել . որով եթէ դործը արդարաւայ , ամբաստանութիւնը եւ հետեւորար դատարարութիւնը կը վերնայ :

Ուստի լրագրական օրինաց համեմատ ժամանակը պէտք է որ յետոյ կոչէ իր հրատարակած սուտ ու սխալ գրութիւնը :

Կ . Պօլիս 14 հոկտ . 1864

Պրուսացի ուսումնական բարեկամ մի որ առեւտրական գործունէի «Երկրի» զիջ իւր նախնայը կը գտնուէր , նաեւ մեզ մը դրած է մեզ , որուն մէջէն հեռու ետլ դիտորդութիւններն արժան կը համարենք քաղելով հրատարակել , աներկ միայն ըլլալով որ ուշադիր հայ մը չկրնար ասոնց կարեւորութիւնը չճանչելու և մեզի հետ ի սրտէ չցանկալ որ թէ՛ դատարան հոգեւորական իշխանութիւնը և թէ՛ ազգային Մարչութիւնն իրենց խորին ուշադրութիւնն ու հետեւորար պէտք եղած ինտենս ու հոգածութիւնը կամ լաւ ևս բարոյական քաջութեամբ ինքնային :

«Մարչային ազգն անձեռնհաս ըլլալով ամեն փափաքածն ինքնուրոյն և բացարձակապէս ձեռք բերել , միջոց մը հնարած է այն նպատակին հասնելու , այն է ընկերութիւնը , որ իրեն բարդացուցիչ անդամաց հաւասար կարողութեամբ և հաւասար իրաւամբ մասնաւորի մը կարողութեան և ձեռնհասութեան վեր եղած դործերը կը կատարէ , և այս նկատմամբ անվերջ հետեւութեամբ մը կրնայ ըսուիլ թէ ընկերութեան գաղափարը մարդոց փայլել յանկացած բարեպաշտ ինքնին հասնելու անկարողութեան ծնած է , և այս անկարողութիւնը անհուշեց Մասիս խաղովութեան անօրէնութիւնն ու մարչի իրարու կապելու և եղբայրութեան գաղափար մը տալու :

«Ազգային ընկերութեանց վրայ ծառել չէ , բայց որովհետեւ առեւտրական զբաղմունքն էր գաղափարն էր , որ նիւթական է , բարոյական պարզ մ'ալ ունէր , այն է իւր վեր համազգեաց ազգային վիճակին վրայ տեղեկութիւններ հաւաքել , ուստի զանոնք ձեռք հաղորդելով կը յուսամ որ ազգին ներկայացնելու չէք զանար պատահան լրագրող միջոցաւ :

«Ընկերութեանց վրայ համեմատ տեսութիւնն մ'ընկերու պատճառն այն է , որ իւր Օրթագրիւն պէս տեղ մը որ հաղիւ 150 առն բնակիչ ունի , ու լրագրութեամբ կըսեմ որ 6-7 ընկերութիւն դուրս ալ և ալ անոններով , որոնք 15-20 տարիէ ի վեր սկսած և եթէ չափազանցութիւն ըրած չեմ ըլլար 1000-1200 օսմանեան լրագրողներ մը հաւաքած են :

«Ինչպէս որ ամեն ընկերութիւնն պարտաւոր մը պէտք է ծառայէ , այս ընկերութիւններն ալ իրենց մասնաւոր նպատակներն ունին . և թէպէտ անորոյ , բայց կրնանք միով բաւել ըսել թէ ամենուն նպատակն ալ է «բարեքաղանք լրագրի» : Եւստիսի տեղ մը այլքան անձնու իրութիւն արդարեւ իրենց ընդարդաց աշխուշ բարոյութեան արդիւնքն է մանաւանդ մարգարութեան , որովհետեւ գտնուած ընկերութեանց գոհարանները հոգաբարձ հատարակութեան վարձու տուած են , և տարին մէկ անգամ օրինաւոր գործակալներու ձեռք հաղիւնին կը տեսնեն և իւրաքանչիւրն իրենց տուածներուն մէջ կ'առնեն :

«Գիտեմ սոյստիսի ընկերութիւններ գտնուած տեղ մը և սոյստիսի մեծ կալ գոհարան մը տիրացած ընկերութիւններէն դուրս մ'ալ կը պահանջէք . դուրս մը որ նախկինական շնորհներ եղած քիչ շատ երկրորդական կարգի ուսումնարան մ'ըլլայ :

«Ուրած եմ ըսելու որ իւր Օրթագրիւն Ս . Մասիսն անվերջ արժանաւոր մըն ալ ունի , և որուն քննութեան ներկայումս նալու պատահութիւնն ունեցայ : Քաջալերութեան արժանի աշխատանքը դատարաններ պահանջն մէջ , բայց եթէ կը ներքէ՛ ես աւելին կ'սպասէի . Բաւկուղի մ'իմ է եւ կը փափաքեմ որ Օրթագրիւն պատուարժան համազգիներն իրենց ընկերութիւնները զատ զատ շարունակեմ ժա-

մանակներն , անոնց գոհարան անկորուստ և անձախ պահէին , բայց անոր արդիւնքով իրենց վարձարանը իրեւ զբիւրական հոգային , ուսումնարան ծախսընէին և միտարանական սիրով իրենց և իրենց ապագայ սերունդոց բարոյական շնորհութեանը հակին , ըստ որում վարձարանը հաղիւ 3000 դուրոյն չափ տարեկան եկամուտ մ'ունի , այն ալ դարձեալ ոչ գաղափար սեփական : Իսկ գեղ . վերածանութեան թանգարան մը լուսնալիւնն օրչափ ինչ ցաւ եղած է , կը յուսամ որ այնչափ ալ իրենց հոգածութեան արժանի պէտք է ըլլալ . որովհետեւ անոր անհամար օգուտներն ուրախարար չափ տեղ մը չեմ ուզել ձանձուղ տեղեւոյն բնակիչները :

Ուրիշ առաւելութիւն մ'ալ ունի Օրթագրիւն որ նուազ ուշադրութեան արժանի չէ :

Ես տեղ ազգը կամ թէ ըսենք Ս . Եստուածածնայ եկեղեցին 2000էն դուրս աւելի օսմանեան ունի ունի հասարակութեան վարձու տուած , և բնակիչներն ըստ իւրում կարողութեան այն ստակին վաշխին կուտան կառավարութեան հարկը :

«Ես առաւելութիւնը կրնամ ըսել թէ ուրիշ տեղ մը չկայ և ըստ ինքեան խիստ նշանաւոր է , և բնակչաց մեծ դիւրութիւն կուտայ ազգին ուսումնական յաւաքիւնութեանը նպատակը մատնի :

«Եկեղեցին վաղեմի չէր մ'է , և թէպէտ դեռ բաւական ժամանակ դործածելի բայց նոր մը կ'առուցանելու ձայն մը լսելով , կուղեմ գաւառին Գեր . առաջնորդին և միանգամայն ազգին մասնաւոր ինքնուրոյն և հոգածութեանը յանձնել , որ Ս . եկեղեցոյ շինութեան եթէ հարկ և կարեւորութիւն տեսնուի , ընկերութեանց գոհարար մեծակառուց շէնքի մը միւնէլ զգուշութիւն ըլլուի . իր ունեցած գուժարն իրեն կը բաւէ և ընկերութեանց գանձը կարեւորացնէ նպատակի մը պէտք է ծառայէ . այն է միայն վարձարանին բարեկարգութեանը , որ իրեւ նախկին թանգարանը անգամ մասնաւոր հոգածութեան կարօտ է . և այս կրնայ ըլլալ զատ . նուազ ընկերութեանց մուտքը միջոցն լով և ուղղակի վարձարանին վերածելով , ապա թէ ոչ , թէ՛ ազգին ունեցած գուժարն և թէ՛ ընկերութեանց քսանամեայ աշխատութեան արդիւնքը լոյ նիւթական շէնքի մը կ'առուցման միւնէլով , կրնայ բոլորովին փնտրել , և միայն անգամ ընկերութիւնները վճարելով կրնան կատարել իրենց աշխատութիւնը ապարդիւն տեսնելով :

«Ես քանի մը խորհրդածութիւնները ազգիս ուսումնական զարգացման համար ունեցած անգուշ փափաքս թէ լրագրելու տուելով , կ'սպասեմ տեսնելու թէ ինչ արդիւնք պիտի ունենան մեր այս կանխադիմաց գիտողութիւնները :

ԽԱՆԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արտերական հայրանամ կառավարութեան ծախսերն ալ և ալ ուսմունքներ սովորելու համար Փարիզ զբոլող հայ պատանեաց և փարիզաբնակ պանդուխտ Հայոց կրօնական պիտոյքը հոգալու պաշտօնով Փարիզ զբոլող Հիւն . քեարպէյ յետեան Երթ . Տ . Յովսէփի քահանայն չորեքշաբթի օրը զարդիական շողեհաւով մայրաքաղաքէն մեկնեցաւ իր ընտանեացը հետ :

Արշալի որ Հիւնքեարպէյ յետեան Տ . Յովսէփի քահանային մայրաքաղաքէն մեկնելուն վրայ կը ցաւինք նկատելով որ բանիւրուն և ուսումնական քահանայ մը պահեցաւ մայրաքաղաքէն , միջոցեւ ազգին անոր պէս շատերու կարօտ ըլլալը ոչ ոք կրնայ ուրանալ , միւս կողմանէ ալ ուրան երբ որ յիշեալ քահանայն քաղաքակրթութեան կեդրան կամ աղբիւր ձանձուած քաղաքի մը մէջ բնակութիւն հաստատելով ազգին ուսումնական զարգացմանը նպատակը միջոց մը կրնայ ըլլալ : Այսպէս քահանայի հայ ծնողք որ իրենց գաւառները Փարիզի մէջ ուս-

մամբ կրթելու կը փափաքեն և պէտք էր զած ծախսն ալ չեն ինչպէր , բայց միւս կողմանէ յիշեալ քաղաքին բարուց ապահանջութեան նպատակը հանգամանքները նկատելով չեն համարձակիր իրենց որդիքն առանց Մենտորի ձգել հան , կրնան ամենայն փոխհոգութեամբ յիշեալ պատարժան քահանային անմիջական հոգեւորութեանն ու ինտանցը յանձնել , անտարակոյս ըլլալով որ իրեւ աշաղթը և որդեգորով հայր մը կը ինամէ և կը յանձնաձեւ զանոնք :

Եստիսի խոհական և աշաղթը Մենտորի մը հակողութեանը յանձնուած անփորձ հայ տղայք , անսանձ և հակողութեան վրէժի կեանքի մը քնասակար հետեւանքներէն և ժամանակի կորուստներէ ազատ մնալով , կարող իրենց անդհատ պարտաւոր իրենց ուսման ընթացքը քիչ ժամանակի մէջ յաջողութեամբ կատարելով Ս . Պօլիս գաւառ , և իրենց ծնողաց տնկալութիւնը պատկերով անոնց միւլթարութեան առիթ և ազդիւս ալ պիտանի անդամներ ըլլալ :

— Չորեքշաբթի օրը մայրաքաղաքիս Բուսիէ խանը հետեւեալ ցաւալի դէպքը պատահեցաւ :

Արիտի Տ . Պարապետ քահանայն որ ժամանակէ մ'ի վեր մայրաքաղաքս կը գլուխուէր կարօտ վիճակի մէջ , չորեքշաբթի օրը վերոյիշեալ խանին մէջ Համոսն ձեռն Եւտիս աղային սենեակը աթոռի մը վրայ նստած ժամանակ յանկարծ կաթուածի հարուածով մը գետնը փռուեց , և թէպէտ անմիջապէս պէտք եղած օգնութիւններն եղան և բժիշկ մ'ալ բերուեցաւ , բայց դժբաղդաբար ամեն մարդկային հնարք անօգուտ ըլլալով քահանայն մէկ մ'ալ աչքերը չբացաւ : Ուստի վախճանելոյ մարմնը Վարակեօմիլիէ փոխադրուելով , հինգշաբթի օրը եկեղեցական վերջին ապան ու արարողութիւններն ըրալէ ետեւ յուրարկաւորութեան և թաղման հանգիստ կատարուեցաւ :

Հանգուցեալ որ բարեկիրթ և մաքրակրօն վարքով քահանայ մ'էր , յետին կարօտութեան վիճակի մէջ կը թողու իր դժբաղդ լծակիցն և եօթն ալ աղջիկ զաւտուէր , զորս Ս . Պօլիս բերելու կուտար Արիտին , և այսօր վաղը հոս կը հասնին եղիւնները :

Արիտի է մեզ յուսալ որ ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայոց այս խաղալի ընտանեաց թշուառութեանը վրայ բարեւեր աղայնոց կարեկից զթութիւնը հրաւիրելով անմիջապէս չմոռու գանձեք :

— Չորեքշաբթի օրը Լոստրայի Օսմանեան գեապաւստանէն եկած հեռագրաւոր մը կը ծանուցանէ թէ օգոստոսիառ Խնքնակալին հրամանաւ շինուած և ծովի լծած Խղճետոն անուն արքունի շոգեհաւ նոյն օրը ժամը իննին Լոստրայէն մեկնել է , հետեւաբար քանի մ'օրէն մայրաքաղաքս կը հասնի :

— Թէրձիւմանը Եհիալ լրագրին մէջ կը կարդանք թէ Ս . խանի գաւառին Եւթիէն ըսուած նահանգին Միւսիս Բիւլա և Ֆէնտիս և Ս . խանի օստիկանութեան հաղարտագետ Օսման պէյը տեղութեան օրինաց ու կանոնաց հակառակ վարձուներ մէջ գտնուելով , նոյնպէս Ս . խանի Միւսիս թի Սիւլէ յամն է ֆէնտիսի վրայ ալ ծանր ամբաստանութիւններ ըլլալով , Ս . խանի նախկին կառավարիչ Ս . սեմ . Բաշու փաշան անոնց դատաստանը տեսնելէ զատ , ընելով որ վերոյիշեալ անձինքը շրջակայ նահանգաց մէջ ալ արդարութեան և օրինաց հակառակ գործերու մէջ գտնուած են , անոնց ալ քննութեանը կ'ըստի եղեր :

— Պրուսացի հոկտ . 10 թուով զրուած նամակի մը մէջ կը կարդանք թէ անցեալները անդադար յորդ անձերներն ինչպէս ամեն տեղ շնորհակալ յիշեալ քաղաքին մէջ և շրջակայներն ալ շատ քննանք գործեր են : Բաղմաթիւ գետակամուրջներ և շրջակայ մէկ քանի գեղերու մէջ ալ բաղմաթիւ տուներ ի հիւանդ ջուրը քայքայել տարեր է . իսկ բաղմաթիւ ուսումնարան հոնքը որ բաւական առատ ըլ-

Օգնական Խմբագիր Խմբագիր-Տնօրեն
Ա. Մ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ Կ. Ս. ԻԻԹԻԻՋԵԱՆ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ
Կ. ՊՕԼԻՍ ՋԻՆԻԼԻ ԽԱՆ